

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2017

ედგენება ქართული სამართლის მეცნიერების თვალსაჩინო წარმომადგენლის,
ემერიტუს პროფესორ გურამ ნაჭყეტიას ნათელ ხსოვნას

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)
ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)
გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)
ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)
ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)
თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)
ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)
პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)
ლადო ჭანტურია (პროფ., თსუ)
ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)
ლაშა ბრეგვაძე (თ. ნერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)
გუნთერ ტოიბნერი (პროფ.,
ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)
ბერნდ შუნემანი (პროფ.,
მიუნხენის უნივერსიტეტი)
იან ლიდერი (პროფ.,
ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)
ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ.,
ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
კარმენ გარსიმარტინი (პროფ.,
ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ.,
ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2016

ISSN 1987-7668

გერმანული სამართლის ფილოსოფია და სისხლის სამართალი*

გერმანული ფილოსოფიის ოქროს ხანაში, იდეალიზმისა და განმანათლებლობის საუკუნეში, ფილოსოფიის, სამართლის ფილოსოფიისა და სისხლის სამართლის იდეებს შორის ძალზე მჭიდრო კავშირი არსებობდა. მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ეს მჭიდრო კავშირები შესუსტდა. კანტისა და ჰეგელის სისტემათა მემკვიდრეებს, ნეოკანტელებსა და ნეოჰეგელიანებს, ნაყოფიერი ფილოსოფოსობის მიუხედავად, ფილოსოფიური აზროვნების ყოვლისმომცველი სისტემა არ ჰქონიათ.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში ტრადიციული სამართლის ფილოსოფია საკუთარი ხედვის სფეროს კიდევ უფრო დავინროებით დაზარალდა. სამართლის თეორია და მეთოდოლოგია, ერთი მხრივ, და სამართლის სოციოლოგია, მეორე მხრივ, შემოდის თამაშში: ისინი ითვისებენ სამართლის ფილოსოფიის ტრადიციულ საკითხებს და მათ თავისებურად განიხილავენ. სამართლის ფილოსოფია დაიმცრო სამართლის გამამართლებელ თეორიამდე (ღირებულების თეორია, ბუნებითი სამართალი, სამართლის ნამდვილობის თეორია; წინააღმდეგობის უფლება და ა.შ.). კლასიკური სამართლის ფილოსოფიის ბევრი საკითხი დოგმატურ იურისპრუდენციაში გადავიდა, მაგალითად: სახელმწიფოს ლეგიტიმაცია – საკონსტიტუციო სამართალში და სასჯელის ლეგიტიმაცია – სისხლის სამართალში.

სისხლის სამართლის სფეროში ფილოსოფიური ტრადიცია წმინდა და ნაყოფიერი დარჩა. განსაკუთრებით, კანტიანურ ტრადიციაში ჩვენ ვხვდებით სისხლის სამართლისა და სასჯელის ფილოსოფიურად გამართლებულ თეორიებს, დაფუძნებულს ორ სვეტზე. ესენი გერმანული იდეალიზმისა და განმანათლებლობის ეპოქის პოლიტიკური ფილოსოფიის ეპისტემოლოგიაა. აზროვნების ამ მიმართულების წარმომადგენლები არიან: პოლ იოჰანი, ანსელმ ფოიერბახი, გუსტავ რადბრუხი, კარლ ენგლიში და არტურ კაუფმანი. საკუთარ თავს ამ ტრადიციას მიკუთვნებულად განვიხილავ.

წინამდებარე დისკუსიაში განვიხილავ გერმანული იდეალიზმის ამ ტრადიციის გავლენას სისხლის სამართლის ევოლუციის კონკრეტულ საკითხებზე.

1. ბუნებითი სამართლის დასასრული

მარტივად რომ ითქვას, ალბათ ძალიან მარტივადაც, გერმანული იდეალიზმის კრიტიკულმა ეპისტემოლოგიამ იუნკა ბუნებითი სამართლის კლასიკური ერის დასასრული. არისტოტელესეული ტრადიციის კოსმოლოგიურმა ბუნებითმა სამართალმა, დაფუძნებულმა „ჯერ-არსისა და არსის“ განსაზღვრაზე, ვალდებულებათა ადამიანური სამყაროს ბუნების ნამდვილ სამყაროზე მოდელირება მოახდინა. კანტის შემდეგ ეს გადასვლა „არსიდან ჯერარსზე“ აღარაა თანმიმდევრული. ნეოკანტიანელებმა სიფრთხილით შეზღუდეს „ჯერარსისა და არსის“ მეოცე საუკუნისეული გამიჯვნა.

ღვათაებრივად შთაგონებული ბუნებითი სამართლის ბედი, ევროპული შუა საუკუნეებიდან განსაკუთრებით თომა აკვინელის მიერ წინ წამოწეული, მჭიდროდაა დაკავშირებული ღმე-

* თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემიდან: Winfried Hassemer, German Legal Philosophy and the Criminal Law, Tel Aviv University Studies in law, Vol.10, 1990.

რთის იმანენტურ გაგებასთან, – რომ ყოფიერება, რომელიც არა მხოლოდ წმინდა ჯერარსის წყაროა, არამედ ეს ჯერარსი ჩვენამდე გასაგებად მოაქვს. თუმცა მეთვრამეტე საუკუნის თეოლოგიამ და ფილოსოფიამაც კი დაუშვეს ღმერთის არსებობა სხვადასხვა ფორმით – ნათელი და გადანყვეტილი იყო, ღმერთი აღარ აღიქმებოდა როგორც ვალდებულებათა კანონმდებელი ადამიანურ სამყაროში.

იდეალისტური ფილოსოფია ვერ დაიმსახურებდა თავის სახელს, მას რომ ბუნებითი სამართლის საკუთარი ფორმა არ შეექმნა, რაციონალური ბუნებითი სამართლის სახელწოდებით. ვალდებულებათა ეს წესრიგი, ნაწარმოები ადამიანური გონიდან, იყო ორივე – კოსმოლოგიური და ღვთაებრივად შთაგონებული – ბუნებითი სამართლის დასრულების აშკარა თანამონაწილეობა. პირველ ხანებში ადამიანურმა ყოფიერებამ, როგორც პასუხისმგებლიანმა და ავტონომიურმა ყოფიერებამ, ფილოსოფიური ანთროპოლოგიის ცენტრში გადაინაცვლა. ეს რაციონალისტური ბუნებითი სამართალი უმთავრესი ფაქტორი იყო პოლიტიკური ძალაუფლების ლეგიტიმაციისა და დელეგიტიმაციის თაობაზე მეცხრამეტე საუკუნის აზრთა სხვადასხვაობაში. თუმცა ეს წარმატება ამ ფაქტორით იყო განპირობებული, სახელდობრ მისი თანდაყოლილი განუსაზღვრელობით, რაც ნაკლებად ემსახურებოდა ბუნებითი სამართლის ამ ვერსიის მისაღებად გახდომას. ადამიანური გონი უფრო არგუმენტაციის საკითხი იყო, ვიდრე სამართლის წყარო. ბუნებითსამართლებრივი აზროვნების ეს ფორმა ნაკლებად აკმაყოფილებდა წმინდა და პრაქტიკული გონების კანტისეული კრიტიკის მკაცრ მეთოდოლოგიურ კრიტერიუმებს.

2. საზოგადოებრივი ხელშეკრულება

შემეცნების კანტისეული კრიტიკის შესაფერისი პასუხი იყო არა ბუნებითი სამართლის რაციონალისტური მოდელი, არამედ საზოგადოებრივი ხელშეკრულების უამრავი დოქტრინა, რომლებმაც იმ დროს მთელ ევროპაში სახე მიიღო. ზოგადად, ამ დოქტრინებმა წინ წამოიწიეს სოციალური და პოლიტიკური ფილოსოფია შემდეგი მიმართულებებით:

1. ლეგისლაციის როლი სრულიად შეიცვალა. კანონმდებელი უკვე აღარაა ტრანსცენდენტური სამართლის ინტერპრეტატორი, არამედ იგი სახელმწიფოს წარმომადგენელია, რომელიც სამართალს ქმნის. რაც კანონმდებელმა დაადგინა, უკვე ვეღარ გამართლდება როგორც დედუქციები უდავო ჭეშმარიტი სამართლიდან, არამედ უნდა გამართლდეს კანონთა შინაარსზე დაყრდნობით;

2. საზოგადოებრივი ხელშეკრულება კანონმდებლობის ახლებური გაგების ლეგიტიმაციას უზრუნველყოფს. არსებითად, მართლწესრიგები ამ წესრიგთა სუბიექტებს უნდა დაეფუძნონ, რითაც ბუნებითიდან სამართლებრივ სახელმწიფოზე გადასვლა ვლინდება, ვინაიდან ყოველი მოქალაქე თავის წილ ბუნებით თავისუფლებას თმობს, რათა იცხოვრონ თავისუფლებაში სხვებთან ერთად, ვინც ასევე დათმო თავიანთი თავისუფლების ნაწილი. ამიტომაც საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, ჰორიზონტალური ასპექტით, არის ყველა მოქალაქის ჰიპოთეზური შეთანხმება მართლწესრიგში, რაც თითოეულ ჩვენგანს ავალდებულებს.

3. ვერტიკალური ასპექტით, საზოგადოებრივი ხელშეკრულება მოითხოვს ინსტიტუციურ დაცვას, განხორციელებულს ხელშეკრულებით დაფუძნებული ხელისუფლის მიერ, რომელსაც საზოგადოებრივი ხელშეკრულების პირობათა რეალიზების ამოცანა აქვს – ეს დელიკატური პრობლემაა, საზოგადოებრივი ხელშეკრულებისთვის ეს შესაძლებელია მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც მოქალაქეები თმობენ თავისუფლების შეთანხმებულ ხარისხს. ის, ვინც ერევა სხვის თავისუფლებაში, არღვევს ხელშეკრულებას ნაწილობრივ. უმაღლესი ხელისუფალი, თა-

ვის მხრივ, არღვევს ხელშეკრულებას მოქალაქეებისთვის თავისუფლების შეთანხმებულ და-
თმობაზე მეტის წართმევით. ბევრი თეორეტიკოსისთვის ეს დარღვევა წარმოშობს წინააღმდე-
გობის უფლებას მოქალაქეთა სასარგებლოდ.

3. სისხლის სამართლის ფილოსოფია: თავისუფლების დაცვა

ამჟამად სისხლის სამართლის ამოცანა საზოგადოებრივი ხელშეკრულების თეორიის კო-
ნტექსტში გამოაშკარავდა. წესით, ამ ამოცანის გასაგებად უნდა გვახსოვდეს, რომ ფოიერბახ-
მა, სისხლის სამართლის ფილოსოფიის ამ ყველაზე მნიშვნელოვანმა წარმომადგენელმა, ასევე
წამოაყენა სისხლის სამართალში კოდიფიკაციის იდეა. მან გავლენა მოახდინა მეცხრამეტე სა-
უკუნის დასაწყისის უმნიშვნელოვანეს სისხლის სამართლის კოდექსზე – ბავარიის 1813 წლის
კოდექსზე.

ა. ლეგალურობის პრინციპი

კოდიფიკაციის იდეა, პრინციპი, რომ სამოქალაქო თავისუფლებათა საზღვრები საკანონ-
მდებლო დონეზე უნდა განისაზღვროს, პოსტგანმანათლებლობის პერიოდის სისხლის სამა-
რთლის არსებითი მახასიათებელია. *Nulla poena, nullum crimen sine lege*, ე.წ. ლეგალურობის
პრინციპი კვლავაც სისხლის სამართლის ცენტრალური კრიტერიუმია, შესაბამისობაშია სამა-
რთლის უზენაესობასთან, როგორც გერმანულ ტრადიციაშია გაგებული. ეს ჩადებულია ჩვენს
კონსტიტუციასა (მუხლი 103, II) და ჩვენს სისხლის სამართლის კოდექსში (პარ. 1: უმართლო-
ბა შეიძლება დაისაჯოს მხოლოდ მაშინ, თუ დასჯადობა კანონმდებლობით ივარაუდებოდა
უმართლობის ჩადენამდე). ეს პრინციპი წარმოშობს იმედს სიცრუისგან თავისუფალ და გამჭ-
ვირვალეობასა და კონტროლს დაქვემდებარებული სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების
სისტემის მიმართ.

ბ. კონსეკვენციალიზმი (შედეგზე ორიენტირებული)

ფოიერბახი კანტს გაემიჯნა ცენტრალურ საკითხში. სასჯელის გამართლებაში მას არ
აკმაყოფილებდა სამართლიანობის მოთხოვნები, შედეგებისგან დამოუკიდებლად, თუმცა მო-
ითხოვდა, რომ სასჯელი გამართლებულიყო, როგორც „ემპირიულ“ მიზნებს მიდევნება. სას-
ჯელმა უნდა შეძლოს, რომ პოტენციურმა დამნაშავეებმა დანაშაულის ჩადენისგან თავი შე-
იკავონ. იგი ფიქრობდა, რომ, პრინციპში, ბოროტებისკენ მიდრეკილი პირები ბოროტებით
უნდა იყვნენ შებოჭილები, თუმცა მას შემდეგ, რაც ეს შეუძლებლად მიიჩნია, მან მოიფიქრა
ფსიქოლოგიური ბოროტები ინდივიდთა წასაქებებლად, რათა არ ჩაიდინონ დანაშაული. ამ
მიზნისთვის, მოსალოდნელი სანქცია უნდა აღემატებოდეს დანაშაულის ჩადენისგან მიღებულ
პოტენციურ სარგებელს.

ფსიქოლოგიური იძულების ეს თეორია დემონსტრირებას ახდენს, რომ პოსტგანმანათ-
ლებლობის ეპოქის სისხლის სამართალი უზვევს დეონტოლოგიური, იდეალისტური ფილოსო-
ფიის დანახარჯზე ორიენტაციიდან და აკავშირებს სისხლის სამართალს კონსეკვენციალიზ-
მთან, შედეგზე ორიენტირებულ სისტემასთან.

ეს თეორია აშკარა მსგავსებას ამჟღავნებს უტილიტარიზმთან. რეაბილიტაციის თანამე-
დროვე პრინციპით შევსებული სისხლის სამართლის ასეთი პრევენციული განზოგადება ლე-
გიტიმაციის პრობლემას სანქციის საზოგადოებრივ ინტერესში მოქცევით წყვეტს. ეს განზო-
გადება პირდაპირ იზიდავს კლასიკური სკოლის ცეცხლს, რომლის მიხედვითაც, მაგალითად,

ჰეგელის თქმით, ეს ხალხს განიხილავს არა თავისუფალ და პასუხისმგებლიან მოქალაქეებად, არამედ როგორც ძალღებებს, რომელთაც კეტს ვულერებთ.

გ. სამართლებრივი დაცვის ობიექტი

რამდენადაც შედეგზე ორიენტირებული სისხლის სამართალი ახორციელებს ან დაბრკოლებას უქმნის განმანათლებლობის ეპოქის პოლიტიკურ ფილოსოფიას, ღიად ტოვებს კითხვას, დღესდღეობით აქტიურად განიხილულს გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში. ჩემი აზრით, სიმართლე შუაშია: საზოგადოებრივ ხელშეკრულებაზე დაფუძნებული სისხლის სამართალი, ერთი მხრივ, უნდა ითვალისწინებდეს შედეგებს, რომლებიც მას თან სდევს; მეორე მხრივ, შედეგზე (კონსეკვენციისტური) ორიენტაცია უნდა გარდატყდეს ნორმატიული პრინციპებით, როგორებიცაა: დანაშაულის თანაზომიერება, ადამიანის ღირსების პატივისცემა და წესზე დაფუძნებული, „ფორმალისებული“ სისხლის სამართლის სხვა პრინციპები; მესამე მახასიათებელი, რომელიც სისხლის სამართალს სამართლებრივ დაცვასთან აკავშირებს, ყოველგვარი ეჭვის გარეშე, განმანათლებლობის ეპოქის მემკვიდრეობას განეკუთვნება.

სამართლებრივი დაცვის ობიექტის პრინციპი პირველად ფოიერბახმა დაამუშავა, შემდეგ კი განავითარეს სხვებმა (ბირნბაუმი, ფრანც ვ. ლისტი). მხოლოდ ადამიანური ინტერესები (ფოიერბახი) ან სამართლებრივად დაცული ინტერესები (**Rechtsgüter**) შეიძლება სისხლის-სამართლებრივი სანქციის ობიექტი იყოს. სადამსჯელო სანქცია, რომელსაც მიზნად მხოლოდ სოციალური იდეოლოგია აქვს, არალეგიტიმურია. თავიდანვე სამართლებრივად დაცვადი ინტერესის მოთხოვნა მოიცავდა ორივე ინდივიდუალურ ინტერესსა (როგორებიცაა: სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, ღირსება და რეპუტაცია) და საყოველთაო ინტერესებს (როგორებიცაა: სამართლებრივი ტრანსაქციები, მართლმსაჯულების ადმინისტრირება და ეროვნული უსაფრთხოება).

ნაციონალ-სოციალისტების სისხლის სამართალმა უარი თქვა ამ პრინციპზე და სანაცვლოდ სასჯელის ლეგიტიმაცია დამნაშავის მიერ ვალდებულების დარღვევაზე დააფუძნა. 1950 და 1960-იან წლებში სამართლებრივად დაცვადი ინტერესის მოთხოვნა ეფექტურად იქნა მიჩნეული სექსუალურ და რელიგიურ დანაშაულებთან ბრძოლაში.

დ. ფორმალიზაცია

განმანათლებლობის ეპოქის პოლიტიკურმა ფილოსოფიამ, როგორც საზოგადოებრივ-მეცნიერებითი რეფლექსიებით გამდიდრებულმა, მიაგნო ახალი ტერმინით გამოსახულ ახლანდელ რეფორმულირებას: „საზოგადოებრივი კონტროლის ფორმალიზაცია“.

უნდა დაგუშვათ, რომ ყველა საზოგადოება ჩართულია სოციალურ კონტროლში ნორმების დადგენით, დევიაციური ქცევის დაშვებითა და სანქციითა იძულების პროცედურის განხორციელებით. ყოველდღიურ ცხოვრებაში სოციალური კონტროლი ვლინდება არაფორმალისებული, სპონტანური გზით. სოციალური კონტროლი არსებობს ოჯახში, სამსახურში, სკოლაში, სასპორტო ღონისძიებებში და ა.შ. იგი აუცილებელია როგორც ხალხის სოციალიზაციისა და კულტურული ასიმილაციისთვის, ისე ჯგუფების თვითგამორკვევისათვის.

სოციალური კონტროლი არა მხოლოდ მასტაბილურებელია, მას დამრღვევი, ძალმომრეობითი, აგრესიული ასპექტებიც აქვს. იგი შეიძლება გადაიზარდოს ცინიზმში, საზოგადოებრივი ხელშეკრულების დაკნინებაში, სამსახურის დაკარგვასა და, უკიდურეს შემთხვევაში, ლინჩის წესით გასამართლებაში. ხალხისთვის, რომელსაც ეს შეეხო, მისი სახიფათოობა კონფლიქტის სიმძიმის ფუნქციაა. რაც უფრო სერიოზულია კონფლიქტის გავლენა სხვებზე, მით

უფრო სწრაფად იკლებს კონფლიქტი და მისი კონტროლი. სპონტანური სოციალური კონტროლი ემუქრება არა მარტო დამრღვევის ადამიანის უფლებებს, არამედ, ასევე, მსხვერპლსა და მოწმეებს. სოციალური კონტროლის ჩვენეული ინსტიტუციების ფორმა და შინაარსის სახე განსაზღვრავს იმ საზოგადოების სახეს, რომელიც გვაქვს.

სისხლის სამართალი სოციალური კონტროლის ფორმალიზებით არის ლეგიტიმიზებული. ფორმალიზაცია ორ რამეს გულისხმობს: ერთი მხრივ, გამჭვირვალობა და სიცხადე (და შესაბამისად, კონტროლირების შესაძლებლობა) სადამსჯელო საშუალებების თაობაზე; მეორე მხრივ, გარკვეული ღირებულებითი პრინციპების პატივისცემა. პირველი შეესაბამება კანონიერების კლასიკურ პრინციპს. ღირებულებითი პრინციპები მოიცავს მრავალფეროვან საპროცესო უფლებებს, მათ შორის: უფლებას ადვოკატზე, თანაზომიერების პრინციპს, ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტას, გასაჩივრებისას განაჩენის დამძიმებისა და ხელმეორედ გასამართლების აკრძალვას, და ა.შ.

სისხლის სამართალი საკუთარ გამართლებას ჰპოვებს იმ ფარგლებში, რომლებშიც იგი სოციალური კონტროლის ფორმალიზებაში წარმატებას აღწევს. გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში, სამართლის ახლანდელი მდგომარეობით, ფორმალიზაციის მოთხოვნათა განხრვის ტენდენცია არსებობს.

4. გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის მიმდინარე ტენდენციები

ა. მდგომარეობა

დღევანდელი ტენდენცია თეორიასა და პრაქტიკაში ფორმალიზებული და პრინციპებზე დაფუძნებული სისხლის სამართლის სოციალური ტექნოლოგიის იარაღად გარდაქმნას მოიზრებს.

სუბსტანციური სისხლის სამართლის რეფორმები ხასიათდება:

1. მედიის მიერ აღქმული და განსაზღვრული პრობლემების, – მაგალითად: ტერორიზმი, ნარკოტიკები, – წინააღმდეგ დაუყოვნებელი რეაქციით;

2. ინდივიდუალურ ინტერესებთან შედარებით სამართლებრივი დაცვის უნივერსალური ინტერესებისთვის უპირატესობის მინიჭებით, მაგალითად: საზოგადოებრივი ჯანდაცვა, გარემოს დაცვა;

3. მკაცრი პასუხისმგებლობის (უმეტესი ნაწილისთვის) შემოღებით ახალ, აბსტრაქტული რისკის შემქმნელ დანაშაულებთან მიმართებით. მაგალითად, სამთავრობო სუბსიდიის მისაღებად ყალბი განცხადების შევსება;

4. პირადი პასუხისმგებლობის მოთხოვნათა დარღვევით, განსაკუთრებით მცდელობებისა და თანამონაწილეობის სამართალში;

5. ზოგადი პრევენციის ინტერესებისთვის სანქციათა გამკაცრებით;

6. მცდელობებით, შეამცირონ და ნაკლებად ფორმალიზებული გახადონ, დაახასიათონ სისხლის სამართლის პროცესის რეფორმები.

ამ რეფორმებმა გააფართოვა დაზარალებულის უპირატესობა ბრალდებულის ხარჯზე. „მართლმსაჯულების ადმინისტრირების ფუნქციური ეფექტურობა (*Funktionsstüchtigkeit der Strafrechtspflege*) მოქმედებს როგორც სახელმძღვანელო პრინციპი უმაღლესი საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკასა და სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებებში, ანიჭებს რა უპირატესობას ეფექტურობასა და ეკონომიურობას.

ამჟამად „საპატიმროს ადმინისტრირების შესახებ“ კანონში რაიმე საყურადღებო რეფორმა არ მიმდინარეობს; ეს სფერო არ შეესაბამება სოციალური ტექნოლოგიის მიღწევებს.

სისხლის სამართლის ახლანდელი გაბატონებული თეორია ავითარებს ფუნქციონალისტურ დოქტრინებს, რომლებიც სასჯელის ინსტიტუტებს თანამედროვე სისხლის სამართლის პოლიტიკასთან აახლოებს. სისხლის სამართალი, როგორც „გადაულახავი საზღვარი სისხლის სამართლის პოლიტიკის წინააღმდეგ“, ანაქრონისტული, უტოპიური სქემა ხდება. ამჟამინდელი კონცეფციები უტილიტარისტულია, როგორც შედეგზე ორიენტირება, ინტერესთა შენონადობა, რისკის გათვალისწინება და მოქნილი გადაწყვეტილებები, რომლებიც მხარს ფუნქციონირებად პოლიტიკურ სისტემას უჭერს.

სასჯელისა და დაშინებით პრევენციის გაბატონებული თეორიები, ასევე, სოციალურ ტექნოლოგიას ეფუძნება. ვინაიდან საუკუნის დამდეგიდან სასჯელის ერთი, განსაზღვრული მიზანი აღარ არსებობს, სამაგიეროს მიზღვის (შურისგების) თეორიები, ასევე, მოქმედებს როგორც ზოგადი პრევენცია. ნეოკლასიკურ ტენდენციებს ამჟამად შანსი არა აქვთ გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში. „სოციალურ ტექნოლოგიებზე დაფუძნება“ გულისხმობს:

- სასჯელი განისაზღვრება ეფექტით და არა შურისგებით;
- „ეფექტი“ არის მხოლოდ პირის მიმართ სადამსჯელო სანქციის გარეგანი შედეგი; სტრატეგიულად, მისი „ეფექტი“ არის დანაშაულებრიობის ზოგად განვითარებაზე;
- პირის სასჯელი ან დაშინება, უბრალოდ სასჯელის მიზნის შუალედური ობიექტია, მისი ნამდვილი ობიექტი მომავალი დანაშაულებრიობის წარმომადგენლად მოქმედებაა.

ბ. განვითარებები

ამ მდგომარეობას, როგორც ზემოთ აღინიშნა, საკუთარი „თანამედროვეობის დიალექტიკა“ აქვს – სისხლის სამართლის მორალიზება განმანათლებლობის ეპოქის პოლიტიკური ფილოსოფიის სანინააღმდეგოდ. დღეს გერმანიაში პრობლემა სოციალურ-ტექნოლოგიური სისხლის სამართალია.

ადამიანური ინტერესების დაცვის კონცეფცია დასჯადად აცხადებს საზოგადოებისთვის ძლიერ საზიანოდ აღქმულ ქცევას, არა მხოლოდ იმისათვის, რათა, უბრალოდ, უზრუნველყოს მორალი.

სასჯელის მიზნები მიმართულია სადამსჯელო ჩარევებისკენ, ნეიტრალური ან თუნდაც კონტრაპროდუქტული შედეგებით. „წმინდა“ სამაგიეროს მიზღვა არასაკმარისად რაციონალურია თავისუფლებასა და საკუთრებაში ჩარევისთვის; *Mens Rea*-ს დოქტრინა ფუნქციონირებს არა როგორც ელემენტი, არამედ როგორც სასჯელის ზღვარი. ამ საზღვრებში სისტემა მინსწრაფვის გამოსწორებისა და პრევენციის სარგებლის მომტანი ემპირიული მიზნებისკენ.

ეს განვითარებები ინტენსიურ ზენოლას ახორციელებს სისხლის სამართლის სისტემის რაციონალიზების მიზნით. დამსჯელობითი სანქციებისა და სასჯელების დეონტოლოგიური გამართლება უკვე აღარაა საკმარისი. ახლა საშიშია, დაამტკიცო, რომ სისტემა მუშაობს სოციალურ-ტექნოლოგიური თვალთახედვით; რომ იგი ქმნის სარგებლის მომტან შედეგებს და ხელს უშლის არამოგებიან შედეგებს. შედეგზე ორიენტირება მოითხოვს, სისხლის სამართლებრივმა სისტემამ საჯაროდ და გამუდმებით დაამტკიცოს, რომ იგი შიდა პოლიტიკის ტექნიკურად ეფექტური საშუალებაა. მსგავსი მოლოდინი არსებითად ვერ დაკმაყოფილდება სისხლის სამართლის სისტემით. თუმცა იმის ნაცვლად, რომ სოციალურ-ტექნოლოგიური კონცეფციები უარყონ, „სიმბოლური სისხლის სამართლის პოლიტიკა“ ტარდება; მაგალითად, ექსპერტების მკაფიო დასკვნების მიუხედავად, რომ გაზრდილი დამსჯელობითი სანქციები პრევენციას შესამჩნევად არ ზრდის, კანონმდებელმა უნდა შექმნას საჯარო აღქმის სურათი, რომ იგი სწრა-

ფად და მარტივად აღიარებს „მოქმედების საჭიროებას“ ამ სანქციათა მიღების გზით. ეს სიმბოლური სარგებელი დიდი დანახარჯის სანაცვლოდ მიიღება: სისხლის სამართლის სანდოობა და სამართლიანობა.

რთული და გავრცელებული საშიში ფენომენის თვალთახედვით, სისხლის სამართალმა გვერდი უნდა აუაროს სოციალური კონტროლის ფორმალიზაციას. გარკვეულწილად, მან უნდა:

1. დაიცვას ადამიანური ინტერესები მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ამ ინტერესების კონკრეტულად აღწერა და უზრუნველყოფა შეუძლია საკუთარი საშუალებებით, – განსაკუთრებით რთულია ამოცანა გარემოსა და ნარკოტიკებთან დაკავშირებით;

2. შეინარჩუნოს ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპი რთული, განმაპირობებელი ფენომენის გადმოსახედიდან, მაგალითად, მსხვილ სანარმოებში;

3. მხარი დაუჭიროს სისხლის სამართლის კონცეფციას, როგორც *ultima ratio*, დაცვის სხვა საშუალებების ენერგიულად შენარჩუნებით, როგორებიცაა: გადასახადები, დაზღვევა თუ კომპენსაცია;

4. დაიცვას ღირებულება-პრინციპები პოლიტიკურ ინტერესებთან მიმართებით, როგორებიცაა: კანონიერების პრინციპი და *in-dubio* პრინციპი.

გ. შედეგები

ამ კრიტიკის მიზანია სოციალურ-ტექნოლოგიური სისხლის სამართლის საკითხთა გადწყვეტა. თუმცა ასევე მნიშვნელოვანია, განახლდეს „მორალის“ ტრადიციები, რომლებიც ფოკუსირდებიან სასჯელის სისტემის სამართლიანობასა და თავისუფლების აღკვეთაზე, რათა დაიცვან სუბსტანციური ადამიანური ინტერესები. სოციალური კონტროლის სისტემის ფარგლებში სისხლის სამართალმა უნდა აღადგინოს და ხაზი გაუსვას მის განმასხვავებელ ნიშნებს. ანაქრონისტული იქნება სასჯელის აბსოლუტური საფუძვლის ან სამართლებრივი დაცვის კლასიკური მიზნების შეზღუდვისკენ მიბრუნება. ეს დაუპირისპირდება თანამედროვე სახელმწიფოს საჭიროებებსა და „რისკსაზოგადოებას“, რომელმაც დამაზიანებელ ფენომენს (გარემოსთვის ზიანი, ნარკოტიკის მოხმარება, ორგანიზებული დანაშაული და ა.შ.) პასუხი სისხლის სამართლის საშუალებით უნდა გასცეს.

სისხლის სამართალმა უნდა დაიბრუნოს ნდობა, რაც იმას მოითხოვს, რომ სასჯელის ჩარევის რეალური ეფექტების ძიება გაგრძელდება და გაძლიერდება. მის ეფექტებთან დაკავშირებით არდამტკიცებული ვარაუდები არ უნდა იქნეს დამტკიცებული, ასევე არ უნდა დაიმალოს არასასურველი მეორეული ეფექტები. სისხლის სამართალი, ლეგიტიმირებული თავისი შედეგებით, ლეგიტიმაციას ფარულად ვერ მოიპოვებს.

თარგმნა დიმიტრი გეგენავამ

სამართლის დოქტორი, დავით ბატონიშვილის
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი